

تبیین علل اثرگذار بر مراجعه دانش‌آموزان به آموزشگاه‌های آزاد کنکور^۱

سیده مریم حسینی لرگانی*
رضا محمدی**

چکیده

هدف از پژوهش حاضر، تبیین علل اثرگذار بر مراجعه دانش‌آموزان به آموزشگاه‌های آزاد کنکور است. این پژوهش به‌لحاظ هدف کاربردی، با رویکرد تلفیقی (کیفی - کمی) و با استفاده از روش تحقیق آمیخته از نوع اکتشافی انجام شده است. جامعه مورد مطالعه در بخش کیفی شامل مسئولان آموزشگاه‌ها است که با نمونه‌ای به تعداد ۱۵ نفر به شیوه گلوله‌برفی انجام شد. در بخش کمی ۱۷۰ نفر به شیوه نمونه‌گیری انتساب متناسب از دانش‌آموزان آموزشگاه‌های آزاد کنکور شهر تهران انتخاب شده است. در بخش کیفی، محقق با مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته، داده‌ها را گردآوری کرد. سپس با تحلیل محتوای مصاحبه‌های انجام‌شده، مهم‌ترین مفاهیم (با توجه به اهداف) شناسایی و در قالب پرسشنامه محقق‌ساخته به سنجش این مفاهیم اقدام شد. روایی پرسشنامه به تأیید استادان و صاحب‌نظران حیطه مورد بررسی رسید و پایایی آن با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ در تمامی مقوله‌ها به تفکیک، بیش از ۰٫۷ محاسبه شد. در بخش کیفی از نرم‌افزار تجزیه و تحلیل داده‌ها (Nvivo) استفاده شد و در بخش کمی همه تحلیل‌های آماری با استفاده از نرم‌افزار SPSS انجام شد. بر اساس یافته‌ها، مهم‌ترین علل مراجعه داوطلبان به آموزشگاه‌های آزاد کنکور به ترتیب برای کسب موفقیت در کنکور، رضایت نداشتن از رتبه سال قبل، پیشرفت تحصیلی و ساختن آینده خود، اثربخش و کافی نبودن آموزش‌های رسمی در مدرسه شناسایی شدند.

واژگان کلیدی: کنکور، آموزشگاه‌های آزاد، آموزش و پرورش، نظام آموزش عالی

^۱. این مقاله برگرفته از طرح پژوهشی با عنوان «بررسی علل مراجعه داوطلبان به آموزشگاه‌ها و تأثیرات مثبت و منفی آن» به سفارش و مورد حمایت مالی سازمان سنجش آموزش کشور است.

*عضو هیئت علمی مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی (نویسنده مسئول):

(Smhlargani@gmail.com)

**عضو هیئت علمی سازمان سنجش آموزش کشور

مقدمه

تحولات سریع فناوری و افزایش حجم سرمایه‌گذاری در تولید کالا و خدمات و به تبع آن، رشد سریع اقتصادی به‌ویژه در میانه قرن بیستم، گسترش دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی، افزایش رشته‌های دانشگاهی و افزایش چشمگیر جمعیت دانشجویی را در کشورهای توسعه‌یافته به دنبال داشت (توفیقی داریان، ۱۳۸۸). به عقیده برخی صاحب‌نظران نتیجه این امر، فرایند همگانی شدن آموزش عالی بود و آموزش از شکل کالایی خصوصی که دولت پشتوانه اصلی تولید آن بوده است، خارج شد و در حال حاضر به کالایی عمومی یا دست‌کم شبه عمومی تبدیل شده است (فراستخواه، ۱۳۸۷). این اصل، مهم‌ترین چالشی است که امروزه گریبان‌گیر نظام آموزشی کشور شده است؛ چراکه مسئله موفقیت یا عدم موفقیت در امر تحصیل از مهم‌ترین دغدغه‌های هر نظام آموزشی است. موفقیت و پیشرفت تحصیلی در هر جامعه نشان‌دهنده موفقیت نظام آموزشی در زمینه هدف‌یابی و توجه به رفع نیازهای فردی است. بنابراین نظام آموزشی را زمانی می‌توان کارآمد و موفق دانست که پیشرفت تحصیلی دانشجویان آن در دوره‌های مختلف تحصیلی دارای بیشترین و بالاترین رقم باشد (تمنایی فر و گندمی، ۲۰۱۱). این در حالی است که رشد جمعیت متقاضی ورود به دانشگاه به‌ویژه در متولدین دهه ۶۰ و فضای محدود دانشگاه‌ها، جوانان را با سدی به نام کنکور روبرو کرد. همین امر به نیاز کاذبی منجر شده است و داوطلبان برای ورود به دانشگاه‌ها باید در آموزشگاه‌های علمی بیرون از مدرسه شرکت کنند تا بتوانند سد کنکور را بشکنند. نتیجه آن رشد قارچ‌گونه مؤسسات آمادگی کنکور است که زمینه سوء استفاده مالی و آموزشی در نظام آموزشی کشور را فراهم کرده و عوارض اقتصادی، اجتماعی و آسیب‌های روانی را پدید آورده است (جعفری، ۱۳۹۳). یکی از برآیندهای منفی این عوارض، رشد قارچ گونه مؤسسات خصوصی، کاهش کیفیت آموزشی به قیمت جذب داوطلبان بیشتر و درنهایت کسب درآمدهای هنگفت برای متولیان آن بوده است. پدیده‌ای که نه تنها در ایران بلکه بسیاری دیگر از کشورهای جهان نیز با آن روبرو هستند (مومنه و ساودمونت^۱، ۲۰۱۵). این آموزشگاه‌ها داوطلبان کنکور را تا حد زیادی تحت تأثیر خود قرار داده‌اند؛ به‌گونه‌ای که گاهی، پشت‌کنکوری‌ها بر این باورند که رتبه اولی‌ها حتماً در آموزشگاه‌های آزاد شرکت کرده‌اند. دلیل این ادعا را می‌توان از نقش تبلیغاتی آنها بر

^۱. Moumné & Saudemont

محور برخورداری رتبه‌های برتر کنکور از آموزش‌های آنها در رسانه‌ها یافت. نمونه آن، معرفی ۱۳۵۹ نفر رتبه برتر کنکور در تهران در سال ۹۳ توسط کانون فرهنگی آموزشی قلم‌چی و همچنین تعداد سال‌های بهره‌گیری آنها از خدمات کانون در سایت رسمی این مؤسسه^۱ است. این امر به قدری در سال‌های اخیر در کشور مورد توجه بوده که بر اساس آمارهای گزارش شده، نتیجه بررسی‌ها در کمیسیون آموزش مجلس نشان می‌دهد گردش مالی مؤسسات آمادگی کنکور در سال به رقمی حدود ۷ هزار میلیارد تومان می‌رسد در حالی که کل گردش مالی وزارت آموزش و پرورش با ۱۲ میلیون دانش‌آموز و یک میلیون معلم چیزی در حدود ۱۱ هزار میلیارد تومان است. این وضعیت، خانواده‌ها را به سمتی سوق داده که از سایر هزینه‌های زندگی خود می‌گذرند تا شهریه‌های چندمیلیونی مؤسسات علمی آزاد را پرداخت کنند. برای خانواده‌هایی هم که این هزینه را پرداخت نمی‌کنند و یا توان مالی آن را ندارند در صورت قبول نشدن فرزندشان در کنکور تبعات منفی دارد (جعفری، ۱۳۹۳). این در حالی است که در سال‌های اخیر نزدیک به ۱/۵ میلیون نفر در کنکور سراسری شرکت می‌کنند (به‌عنوان مثال در سال ۹۳، یک میلیون و ۳۱ هزار و ۳۲۲ نفر داوطلب شرکت در کنکور بوده‌اند). از آنجا که خانواده‌ها برای تحصیلات عالی فرزندان خود اهمیت زیادی قائل هستند، برای آن پیش‌از حد انتظار، ارزش‌گذاری شده است. همین امر می‌تواند معضلات بسیاری را در جامعه به صورت محسوس و نامحسوس در پی داشته باشد؛ به‌طور کلی جذب داوطلبان به مراکز آموزشی را می‌توان به نظریه‌های متفاوتی همچون نظریه **Attrition** و **Retention** نسبت داد. طبق نظریه جذب^۲، افراد با توجه به انگیزه و ارزش‌هایی که به آن تکیه می‌کنند به مؤسسات آموزشی روی می‌آورند (راو، ۲۰۰۲؛ ویسک و اسپایسر^۳، ۲۰۱۰).

بیشتر والدین و دانش‌آموزانی که از عملکرد نظام آموزش رسمی ناراضی هستند، برای رویارویی با این افزایش تقاضا، به دنبال راه‌هایی برای جبران نیازهای خود می‌گردند که عمده‌ترین آنها مراجعه به آموزشگاه‌های آزاد و آموزش‌های خصوصی

^۱ <http://www.kanoon.ir/Public/TopStudentsAreas.aspx>

^۲ Attrition

^۳ Wiske & Spicer

است (عظیمی مروی، ۱۳۸۸؛ چان و همکاران^۱، ۲۰۰۳ و کیم^۲، ۲۰۰۴). در حالی که برخی اثربخش نبودن نظام آموزش رسمی را از عوامل تعیین‌کننده در گرایش به تدریس خصوصی برشمرده‌اند (کیم و لی، ۲۰۱۰؛ سیلووا و بری، ۲۰۰۶). با این حال، نمی‌توان انتظار داشت که با افزایش کمی دانش‌آموختگان، نظام آموزش عالی بتواند در تمامی رشته‌ها، دوره‌های غیررسمی برگزار کند. همچنین، برخی از سیاست‌گذاران وزارت علوم بر این باورند که وظیفه پر کردن این خلأ به عهده آموزشگاه‌های آزاد است. از سوی دیگر، شاید ارائه اطلاعات آموزشی ناکافی و نامناسب در برخی مدرسه‌ها سبب شده است تا دانش‌آموزان برای کسب اطلاعات علمی بیشتر با پرداخت هزینه بیشتری در این مراکز ثبت‌نام کنند و سالانه، هزاران خانواده متقبل هزینه‌های آموزشگاه‌های آزاد شوند. در برخی موارد این سؤال مطرح می‌شود که آیا این هزینه‌ها نتیجه لازم را به دنبال داشته است؟ علی‌رغم اهمیت روزافزون کنکور در جامعه، تحقیقات و فعالیت‌های علمی در حوزه مسائل مربوط به آن، چندان رضایت‌بخش نبوده است (معتدی، ۱۳۸۲). بنابراین آنچه ضرورت اجرای این پژوهش را دوجندان می‌کند این است که دلایل مراجعه افراد به این نوع آموزشگاه‌ها چیست و اثرات مثبت و منفی آن چه می‌تواند باشد. از طرفی با بررسی ریشه‌های این رفتار، می‌توان زیرساخت برنامه‌های آموزشی را تقویت و زمینه را برای متصدیان امر آموزش، در بهبود برنامه‌ریزی محتوای آموزشی فراهم کرد.

- درنهایت، در پژوهش حاضر، قصد بر آن است تا به پرسش‌های زیر پاسخ داده شود:
- علل مراجعه داوطلبان به آموزشگاه‌های آزاد در سطح شهر تهران برای آمادگی در کنکور چیست؟
 - مراجعه داوطلبان به آموزشگاه‌های آزاد کنکور تا چه اندازه تحت تأثیر سیاست‌های آموزش عالی است؟
 - اثرات مثبت و منفی مراجعه‌کنندگان به آموزشگاه‌های آزاد کنکور در سطح شهر تهران چیست؟
 - چه تفاوتی میان علل مراجعه دو گروه پسران و دختران به آموزشگاه‌های آزاد کنکور وجود دارد؟

1. Chun et al

2. Kim

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

بیش از چهل سال است کنکور تنها معیار نظام آموزش عالی ایران برای پذیرش فارغ‌التحصیلان آموزش متوسطه در دانشگاه است. هرچند در سال‌های اخیر، سوابق تحصیلی دانش‌آموزان تا میزان ۱۵ درصد در امتیازات کسب شده برای ورود به آموزش عالی نقش داشته است، ولی بی‌شک هنوز هم نتایج کنکور، تعیین‌کننده اصلی پذیرش دانشجو در دانشگاه‌ها است (خلیقی و حج‌فروش، ۱۳۹۱). هدف آموزش و پرورش در دوره متوسطه تنها تربیت دانش‌آموزان برای ورود به دانشگاه نیست، بلکه کسب مهارت‌های زندگی و آمادگی برای ورود به بازار کار، تقویت روحیه حقیقت‌جویی، مطالعه و تعمیق تفکر و ابتکار، شناخت و هدایت استعدادها، دانش‌آموزان در جهت نیازهای کشور، شناخت ارزش کار و آمادگی برای اشتغال مولد و اهداف دیگری است که تحقق یافتن آنها در این دوره ضرورت دارد. با این وجود، تقاضای زیاد برای ادامه تحصیل، علاقه شدید بیشتر خانواده‌ها و جوانان برای ورود به دانشگاه و نظام مدرک‌گرایی کشور به این امر دامن زده و مزید بر علت اصلی کنکور شده‌اند. تمامی این موارد سبب شده‌اند که ایجاد آمادگی برای ادامه تحصیل در آموزش عالی، سایه سنگین خود را بر سایر هدف‌ها بیندازد و عملاً به‌عنوان مهم‌ترین هدف و مقصد اصلی دوره متوسطه پیگیری شود. ولی به نظر می‌رسد روش‌گزینش و پذیرش در آموزش عالی ایران (به‌ویژه استفاده از پرسش‌های چهارگزینه‌ای) مانع تحقق یافتن این هدف‌ها شده است (خلیقی و حج‌فروش، ۱۳۹۱). بر اساس گزارش خبرگزاری تابناک (۱۳۹۴) ۵ هزار و ۲۰۴ باب آموزشگاه علمی آزاد با مجوز رسمی در کشور فعالیت می‌کنند و حدود ۴۰۰ هزار دانش‌آموز را زیر پوشش دارند. به‌علاوه، ده‌ها هزار نیروی شاغل آموزشی و اداری نیز در این آموزشگاه‌ها مشغول به کار هستند که اهمیت عملکردشان از نظر اشتغال‌زایی قابل انکار نیست؛ آموزشگاه‌هایی که غیر از مدرسه‌های نیمه‌دولتی (شامل مدرسه‌های نمونه مردمی و هیئت امنایی و شاهد، استعدادهای درخشان و مدرسه‌های غیرانتفاعی)، مدرسه‌های مستقل (مانند کلاس‌های شبانه، نهضت سوادآموزی و مراکز آموزش از راه دور)، کلاس‌های آموزش فنی و حرفه‌ای در حوزه صنایع کشاورزی، مدیریت بازرگانی، خدمات، صنایع دستی و بهداشت (کمک‌های اولیه) و مدرسه‌های خصوصی اقلیت‌های مذهبی و غیره هستند (بری، ۱۳۹۲).

تأسیس این آموزشگاه‌ها بر مبنای نیاز جامعه دانش‌آموزی صورت گرفت، ولی بعدها با توجه کردن به اهداف و اغراض اقتصادی در امر آموزش، به‌سرعت بر تعداد آنها

افزوده شد. روند نظام آموزشی کشور به سمتی پیش رفت که اگر دانش‌آموزی از این کلاس‌ها استفاده نمی‌کند، احساس می‌کند که فرصتی را ازدست داده یا از موقعیت به وجود آمده به شکل مطلوب بهره نبرده است؛ به‌خصوص از هنگامی که طرح‌های نوین آموزشی در نهاد آموزش و پرورش به اجرا درآمد و مشکلات آموزشی متعدد، دانش‌آموزان را در شرایط تحصیلی دشواری قرارداد؛ از جمله اینکه کتاب‌های درسی، پرحجم باقی ماند و در مقابل، زمان کلاس‌ها کاهش یافت، معلمان بدون انگیزه و زیر فشارهای اقتصادی و حجم کار زیاد در چند مدرسه، از ارائه خدمات آموزشی خود بازماندند و عملاً بخشی از وظیفه تعلیم فرزندان این مرزوبوم به این قبیل آموزشگاه‌ها واگذار شد. آموزشگاه‌های خصوصی با استفاده از قدرت تبلیغات، این موضوع را تقریباً در ذهن دانش‌آموزان و اولیای آنها به این باور تبدیل کرده‌اند که فقط شرکت‌کنندگان در کلاس‌های آموزشگاه‌ها می‌توانند از رتبه‌های برتر کنکور و اصولاً راه‌یافتگان به دانشگاه و یا حتی قبول‌شدگان در امتحان‌های پایانی مدرسه‌ها باشند. به همین دلیل اولیا و دانش‌آموزان حاضرند شهریه شرکت در این کلاس‌ها را با تحمل هر نوع مشقتی، تأمین کنند (بری، ۱۳۹۲). پژوهش دی‌اشلی و همکاران^۱ (۲۰۱۴) در دانشگاه بیرمنگام بریتانیا با عنوان "نقش و تأثیر مدرسه‌های خصوصی در کشورهای در حال توسعه" نشان داد که می‌توان جنبه‌های مثبت و منفی زیادی را البته با توجه به بستر و بافت اجتماعی و فرهنگی خاص هر کشوری برای مدرس و مؤسسات خصوصی برشمرد. اما در مجموع، این مدرسه‌ها و مؤسسات نقش مثبتی در ارتقای کیفیت آموزشی و دستاورد آموزشی دانش‌آموزان داشته‌اند. آنها دریافتند که مدرسان باعلاقه بیشتری در این مدرسه‌ها حضور پیدا می‌کنند و ارزیابی والدین و دانش‌آموزان از عملکرد این مؤسسات در مقایسه با مدرسه‌های دولتی راضی‌کننده بوده است.

در مجموع، نقش این آموزشگاه‌ها را برای ورود به عرصه توسعه نیروی انسانی کشور نمی‌توان نادیده گرفت. این قبیل مدرسه‌ها و مؤسسات در صورت مهیا بودن بسترهای لازم اجتماعی - سیاسی می‌توانند چندین اثر مثبت را با هماهنگی با مؤسسات دولتی در حوزه آموزش داشته باشند: ۱- ایجاد رقابت در بازار ارائه خدمات آموزش و در نتیجه بهبود کیفیت آموزشی؛ ۲- بسط نوعی از استقلال و خود مدیریتی همراه با خلاقیت؛ ۳- بهبود استانداردهای آموزشی با عقد قراردادهای متنوع و منعطف؛ ۴- تسهیم

¹. Day Ashley et al

ریسک‌ها و سرمایه‌گذاری‌های انجام‌شده در حوزه آموزش با بخش دولتی (لوییز و پاترنوس^۱، ۲۰۱۲). بدون توجه به جنبه‌های مثبت ذکر شده و با فرض اینکه، اگر این مؤسسه‌ها آموزش کافی را به فراگیرانشان انتقال ندهند - که البته در هیچ پژوهشی این ادعا تصدیق نشده است - اما می‌توان اذعان داشت که این آموزشگاه‌ها می‌توانند اعتماد به نفس و امید را در داوطلبان برای ورود به عرصه آموزش عالی و کعبه آمال جوانان ایجاد کنند.

عوامل متعددی می‌توانند در افزایش تقاضا و مراجعه داوطلبان به آموزشگاه‌های آزاد نقش داشته باشند. به‌طور کلی جذب داوطلبان به مراکز آموزشی را می‌توان به نظریه جذب نسبت داد. در نظریه جذب آمده است که افراد با توجه به انگیزه و ارزش‌هایی که به آن تکیه می‌کنند به مؤسسات آموزشی روی می‌آورند (راو، ۲۰۰۲؛ ویسک و اسپایسر، ۲۰۱۰). از بزرگ‌ترین علل مراجعه داوطلبان به آموزشگاه‌ها، استرس‌های روانی قبولی در کنکور است که آنان را به مراجعه به این آموزشگاه‌ها به‌قصد قبولی تضمینی در کنکور وادار می‌کند. حسینی (۱۳۸۸) اظهار می‌دارد، در چند سال اخیر، بیش از یک میلیون خانوار ایرانی در بازه زمانی نزدیک به کنکور دچار استرس‌های شدیدی شده و تا زمان اعلام نتایج این ماراتن علمی و حتی پس از آن نیز بازتاب‌های منفی این فشارهای روحی را در زندگی و حتی کار خود احساس می‌کنند. علت‌ها و عوامل فرهنگی نیز می‌توانند در مراجعه داوطلبان به کلاس‌های خصوصی در آموزشگاه‌های آزاد علمی دخیل باشند. یکی از این علت‌ها، نقش محسوس تلاش برای پیشرفت تحصیلی است (رولن و لتندر^۲، ۱۹۹۶ و سلیلی^۳، ۱۹۹۹).

تصور عموم بر این که افراد تحصیل کرده از موقعیت اجتماعی و اقتصادی بهتری در مقایسه با افراد با تحصیلات پایین برخوردارند نیز می‌تواند انگیزه‌ای برای شرکت در کلاس‌های اضافی به منظور بالا بردن توانایی خود و قبولی در تحصیلات عالی، به‌شمار آید. در این رابطه، (کوان تری^۴، ۱۹۹۱) در کشور سنگاپور تحقیقی را برای بررسی این ادعا به انجام رساند. نتایج تحقیق وی نشان داد که میانگین حقوق ماهیانه مردان بی‌سواد ۵۸۳ دلار، تحصیل‌کرده‌های آموزش ابتدایی ۶۶۵ دلار، آموزش متوسطه ۸۶۱ دلار،

1. Lewis & Patrinos

2. Rohlen & Letendre

3. Salili

4. Kwan-terry

آموزش مافوق متوسطه یک هزار و ۲۶۰ دلار و تحصیل کرده‌های دانشگاهی ۳ هزار دلار بوده است. در مطالعه دیگری در بریتانیا نیز ارتباط بین سطح سواد و تحصیلات با درآمد، بررسی و نتایج مشابهی حاصل شد. همچنین، احتمال جذب افراد تحصیل کرده در بازار کار بسیار بیشتر است (موریسرو^۱، ۲۰۱۴). از این‌رو، شاید این ادعا درست باشد که تحصیلات بالاتر می‌تواند شانس درآمد بیشتر را برای فرد به ارمغان آورد.

اگر آموزشگاه‌های کنکور، صادقانه و علمی کار کنند، مراجعه داوطلبان به این آموزشگاه‌ها دارای آثار مثبتی است که مهم‌ترین آن، افزایش تقویت بنیه علمی دانش‌آموز است (عظیمی مروی، ۱۳۹۰). لی^۲ (۲۰۱۳) با بررسی تدریس خصوصی و اثرات آن در دانش‌آموزان کشور کره به سه نتیجه کلی دست یافت: تأثیر مثبت تدریس خصوصی در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان، افزایش کیفیت یادگیری در مدرسه‌ها و افزایش نابرابری‌های آموزشی. طبق مطالعه وی، شرکت در آموزش‌های خصوصی، اثرات کوتاه‌مدت مثبتی بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دارد اما از طرفی، کمترین اثرات بلندمدت را بر امتیاز آزمون ورودی دانشگاه آنها می‌گذارد. نتایج تحقیق باچمن^۳ (۲۰۰۲) نیز اثرات مثبت تدریس خصوصی را بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان در کنیا نشان داد. بسیاری محققان دیگر نیز در مطالعاتشان این اثر را مثبت ارزیابی کرده‌اند (دانگ و راجرز^۴، ۲۰۰۸)، از جمله (میشو و هاگ^۵، ۲۰۰۲) که اثر مثبت تدریس خصوصی را بر پیشرفت و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان در آلمان و متغیرهای انگیزشی آنها مثبت ارزیابی کردند. کولپو^۶ (۱۹۹۸) و پولیدوریدز^۷ (۱۹۸۶) نیز یافته‌هایی مطابق نتایج فوق را در خصوص افزایش پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان در یونان کسب کردند. با این حال، برخی پژوهشگران این اثر را منفی ارزیابی کرده‌اند. از جمله لی و همکاران (۲۰۰۴) که اثر کلاس‌های خصوصی را در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان کره بررسی کرده بودند به این نتیجه دست یافتند که تدریس خصوصی هیچ اثر کوتاه‌مدت و بلندمدتی بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان کره در درس‌های زبان و ریاضیات نداشته

1. Morrisroe

2. Lee

3. Buchmann

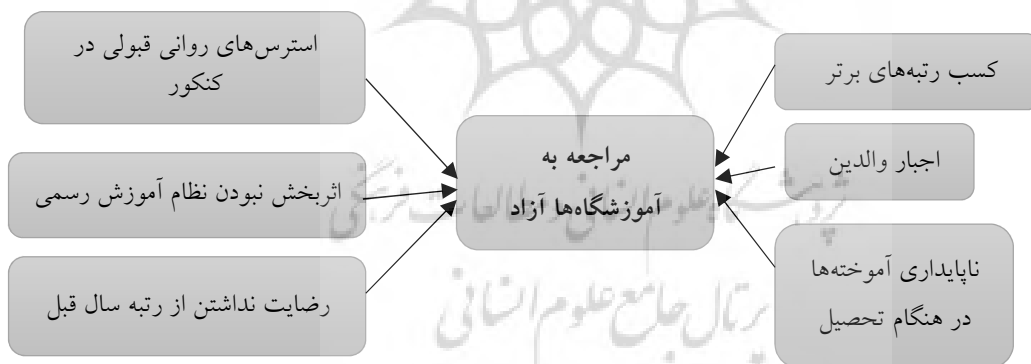
4. Dang & Rogers

5. Mischo & Hoag

6. Kulpoo

7. Polydorides

است. مطالعه چاوو و کوه^۱، (۲۰۰۵) در سنگاپور نشان داد زمانی که به شرکت در کلاس‌های خصوصی اختصاص داده می‌شود اثری منفی بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان خواهد داشت. مطالعه هانوشک و وسمان^۲، (۲۰۱۷) با عنوان "منابع مدرسه‌ها و دستاوردهای دانش‌آموزان: مروری بر یک پژوهش اقتصادی بین‌کشوری" نشان داد که یکی از دلایل اصلی رشد تحصیلی دانش‌آموزان نه صرفاً کلاس‌های خصوصی بلکه کیفیت و تعداد کم دانش‌آموزان به نسبت مدرسان است که موجب ارتقای کیفیت آموزشی و درنهایت موفقیت تحصیلی آنها شده است. البته، تلویحاً این باور را نیز تأیید می‌کند که نسبت بهتر درآمد مدرسان در این مدرسه‌ها، به لحاظ مالی آنها را در وضعیت بهتری قرار داده و در نتیجه با انگیزه بهتری تدریس می‌کنند. عظیمی مروی، (۱۳۹۰) در مطالعه خود به این نتیجه رسید اولین آسیبی را که به داوطلبان وارد می‌شود از ناحیه مشاورانهاست. وی معتقد است، مشاورانها بدون مدرک تخصصی مشاوره و روان‌شناسی و با استفاده از نفوذ در مراکز آمادگی کنکور، صرفاً با تکیه بر تجارب فردی و شخصی و به‌صرف تبلیغات پرشور، درصد زیادی از دانش‌آموزان را جذب و هزینه‌های گزافی را به خانواده‌ها تحمیل می‌کنند. آنها در واقع از تکاپوی خانواده‌ها برای آمادگی فرزندان‌شان در کنکور سال بعد به هر قیمتی سوء استفاده می‌کنند. درنهایت، با عنایت به بررسی‌های انجام شده می‌توان مهم‌ترین علل مراجعه داوطلبان به آموزشگاه‌های آزاد را به‌طور شمانتیک، به تصویر کشید.

شکل (۱) مهم‌ترین علل مراجعه داوطلبان به آموزشگاه‌های آزاد

^۱.Cheo & Quah

^۲.Hanushek & Woessmann

روش پژوهش

رویکرد تحقیق در این پژوهش به لحاظ دستیابی به حقایق و داده‌پردازی، از نوع اکتشافی به شمار می‌رود. این روش، هنگامی کاربرد دارد که مطالعات محدودی در زمینه یک مورد خاص صورت گرفته باشد یا اینکه محقق به دنبال دستیابی به حقایق جدیدی در ارتباط با موضوع باشد. از این رو در این مطالعه، پژوهشگر رویکرد اکتشافی را برگزیده است که با بهره‌گیری از روش ترکیبی (کیفی - کمی) به شیوه متوالی انجام شده است. لازم به ذکر است که طرح ترکیبی متوالی به طرحی اطلاق می‌شود که در آن، یکی از رهیافت‌ها به دنبال رهیافت دیگر، طراحی و اجرا می‌شود (تشکری و تدلی^۱، ۲۰۰۳؛ کرسول^۲، ۲۰۰۳؛ پلانو کلارک^۳، ۲۰۰۷؛ برگمن^۴، ۲۰۰۸). از آنجا که در این پژوهش، رویکرد کمی به دنبال رویکرد کیفی اجرا می‌شود از طرح ترکیبی متوالی بهره گرفته شده است.

جامعه آماری بخش کیفی پژوهش شامل مدیران آموزشگاه‌های آزاد، مناطق ۲۲ گانه شهر تهران و در بخش کمی، همه داوطلبان کنکور شرکت‌کننده در آموزشگاه‌های آزاد کنکور شهر تهران است. متناسب با جمعیت موجود در هر حوزه و هر گروه با استفاده از انتساب متناسب، نمونه‌گیری با شیوه نمونه‌گیری ترکیبی (کیفی و کمی) صورت گرفت. در ارتباط با گروه اول پژوهش (مدیران آموزشگاه‌های آزاد مناطق ۲۲ گانه شهر تهران) با توجه به حجم جامعه، ۱۵ نفر به‌عنوان نمونه با روش نمونه‌گیری گلوله‌برفی انتخاب شد؛ به‌گونه‌ای که پس از حصول اشباع تئوریک در داده‌ها، روند گردآوری داده‌ها متوقف و به تجزیه و تحلیل آنها اقدام شد. نمونه‌گیری گلوله‌برفی، روش نمونه‌گیری غیر احتمالی برای مواقعی است که واحدهای مورد مطالعه به راحتی قابل شناسایی نباشند، به‌ویژه هنگامی که این واحدها بسیار کمیاب یا بخش کوچکی از یک جامعه خیلی بزرگ هستند. در این روش، پس از شناسایی یا انتخاب اولین واحد نمونه‌گیری از آن برای شناسایی و انتخاب دومین واحد نمونه‌گیری استفاده می‌شود و به همین ترتیب واحدهای دیگر نمونه شناسایی و انتخاب می‌شوند. این نمونه‌گیری می‌تواند به دو صورت خطی و غیرخطی (نمایی) اجرا شود (خاکی، ۱۳۹۳). در گروه

1. Tashakori & Teddlie

2. Creswell

3. Plano clark

4. Bergman

دوم (داوطلبان مراجعه‌کننده به آموزشگاه‌های آزاد کنکوری سطح شهر تهران)، با توجه به حجم بالای جامعه آماری با استفاده از فن انتساب متناسب، به صورت تقریبی ۱۷۰ نفر از دانش‌آموزان مراجعه‌کننده به آموزشگاه‌های آزاد کنکور سطح شهر تهران، به عنوان نمونه انتخاب شدند.

ابزار گردآوری و روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

در این پژوهش نیز همانند سایر روش‌های ترکیبی، از ماتریس روش‌های گردآوری داده‌های کیفی و کمی استفاده شد. بدین معنا که هر دو دسته فنون گردآوری داده‌های کیفی و کمی به کار گرفته شد؛ بنابراین برای سنجش و گردآوری داده‌ها از روش‌های مصاحبه و پرسشنامه به عنوان ابزاری عملی و معتبر استفاده شد. در بخش کیفی، تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از فن تحلیل محتوا انجام شد. پس از انجام مصاحبه‌ها و رسیدن به اشباع تئوریک در داده‌ها و برخورد با داده‌های تکراری، کار گردآوری داده‌ها پایان یافت. پس از پیاده‌سازی مصاحبه‌ها، محقق مصاحبه‌های انجام گرفته را کلمه به کلمه در متن مطالعه کرده و خط به خط آنها را برحسب مباحث کلیدی که مطرح شده بود به صورت قطعات جداگانه بیرون کشید. لازم به ذکر است که در سراسر فرایند گردآوری و تحلیل داده‌ها، موضوعاتی که در رابطه با مفهوم مورد مطالعه به ذهن پژوهشگر می‌رسید، به عنوان یادآوری ثبت شد. در نهایت، ۹۹ مفهوم یا کد باز به دست آمد. سپس مفاهیم اولیه مشترک و مشابه از نظر معنایی، در قالب طبقه‌های فرعی و سپس طبقات اصلی شناسایی شدند. این مرحله از پژوهش با استفاده از نرم‌افزار تحلیل داده‌های کیفی NVivo انجام شد. در بخش کمی پژوهش، مطالعات داخلی و خارجی، همچنین مفاهیم استخراج شده از مصاحبه در زمینه موضوع پژوهش بررسی شد. لازم به ذکر است پیش از طراحی و تنظیم پرسشنامه، با انجام مصاحبه و رایزنی‌هایی که با مدیران، کارشناسان و برنامه‌ریزان نظام آموزش عالی^۱ در جلسات مختلف صورت گرفت، اطلاعات لازم در زمینه سیاست‌های آموزش عالی در ارتباط با افزایش تقاضا و تبعات این مهم به دست آمد. سپس با توجه به مطالعه پیشینه نگاشته‌ها، اهداف و

^۱. مقصود از برنامه‌ریزان نظام آموزش عالی، کارشناسان وزارت علوم تحقیقات و فناوری هستند که به‌طور مستقیم و یا غیر مستقیم در تدوین و برنامه‌ریزی درس‌های آموزش عالی نقش دارند.

چهارچوب پژوهش، پرسشنامه تدوین شد. در بخش کمی، تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS و با استفاده از آماره‌های پارامتریک و ناپارامتریک انجام گرفت.

روایی و پایایی ابزار پژوهش

در بخش کیفی پژوهش کوهن، مانیون و ماریسون^۱ (۲۰۰۷) شش روش برای اعتباربخشی پژوهش‌های کیفی معرفی شده که در این پژوهش از آنها استفاده شده است. یکی از این روش‌ها استفاده از نظرات صاحب‌نظران، خبرگان و فعالان^۲ موضوع و همچنین استفاده از بیش از یک پژوهشگر^۳ به منظور افزایش اعتبار یافته‌های کیفی است. گروه اصلی پژوهش در این مطالعه شش نفر هستند و از نظرات همکاران و صاحب‌نظران^۴ نیز استفاده شد. در مجموع، به منظور حفظ روایی در ابزار سنجش (در بخش کمی)، پرسشنامه پس از طراحی برای اجرای آزمایشی به استادان و کارشناسان ارائه شد و به لحاظ روایی صورتی^۵ نیز مورد بررسی قرار گرفت. پایایی پرسشنامه نیز از طریق محاسبه ضریب آلفای کرونباخ به تفکیک هر مقوله بیشتر از ۰/۷ به دست آمد که نشان از مناسب بودن ابزار گردآوری داده‌ها است.

یافته‌ها

الف) تجزیه و تحلیل داده‌های کیفی

در این پژوهش به منظور بررسی دیدگاه مسئولان آموزشگاه‌ها در رابطه با علل مراجعه داوطلبان به کلاس‌های کنکور، سه پرسش زیر، مطرح و با روش کیفی بررسی شد.

۱. علل مراجعه داوطلبان به آموزشگاه‌های آزاد علمی چیست؟ به عبارت دیگر، چرا دانش‌آموزان یا داوطلبان کنکور به این آموزشگاه‌ها مراجعه می‌کنند؟
۲. این آموزشگاه‌ها چه آثار مثبت و منفی را به همراه دارند؟

1. Cohen, Manion & Morrison
 2. Member check
 3. Multiple investigator
 4. Pee review
 5. Face validity

۳. سیاست‌های آموزشی کشور بر مراجعه داوطلبان به آموزشگاه‌های آزاد کنکور و گسترش این آموزش‌ها چه تأثیری دارند؟
نتایج تحلیل محتوای پاسخ‌ها به پرسش اول: علل مراجعه داوطلبان به آموزشگاه‌های آزاد علمی چیست؟ یا چرا دانش‌آموزان یا داوطلبان کنکور به این آموزشگاه‌ها مراجعه می‌کنند؟

پاسخ‌های گوناگونی به پرسش اول پژوهش ارائه شد. یکی از مسئولان اظهار داشت: «از هر قشری ما دانش‌آموز داریم. دانش‌آموزی داریم که پدر مادرش بی‌سوادند و دانش‌آموزی هم داریم که پدر مادرشان تحصیل کرده هستند. دلیل اصلی همان ضعفی که در مدارس است. هم من می‌دانم و هم خودشان این‌طور عنوان می‌کنند که کم‌کاری در مدرسه است». یکی دیگر از مسئولان چنین بیان کرد: «دانش‌آموزان دوست دارند نمره‌شان بالا باشد و پیشرفت داشته باشند و همین‌طور که به مقاطع بالاتر می‌آیند کلیه دروسشان را بیابند و در فضای آموزشی قرار بگیرند و در همه درس‌ها موفق باشند تا به آن هدفی که هدف اصلی‌شان است برسند و برای سال بعد هم در جو درس خواندن باشند و یک سری از دانش‌آموزان این‌طور هستند و خیلی برای آنها مهم است». یکی دیگر از پاسخ‌دهندگان گفت: «داشتن برنامه‌ریزی دقیق، وجود کادری مجرب، مدیریت قوی، عیار علمی بالای کارکنان کارمندان باعث جذب فراگیران به این کلاس‌ها می‌شود». پاسخ‌دهنده دیگری گفت: «اولین دلیل مراجعه داوطلبان به آموزشگاه‌های آزاد این است که اکثر بچه‌هایی که می‌خواهند کنکور شرکت کنند در واقع در ذهنشان یک رؤیای پردازی دارند برای کسب رتبه برتر کنکور یا قبول شدن در دانشگاه‌های سراسری و خوب». مسئول دیگری ابراز داشت: «یکی دیگر از عوامل می‌تواند تبلیغات باشد. تبلیغات یک سری آموزشگاه‌هایی که چندین سال در این زمینه سابقه دارند. تبلیغات و اسم آموزشگاه‌هایی که یک برند مثل آموزشگاه‌های تحت پوشش قلمچی و گاج و علوی و اینها آموزشگاه‌های هستند که بُرد اسمی بیشتر و تعداد مخاطبین بیشتری دارند. حالا در بعضی از آموزشگاه‌ها از هر سطحی دانش‌آموز مراجعه می‌کنند. بعضی از آموزشگاه‌ها هم هستند که معروف بودن آنها به خاطر این است که با شاگردهای خیلی قوی کار می‌کنند یا به این معروف‌اند که شاگردان ضعیف را پذیرش و از نظر درسی تقویت می‌کنند؛ یعنی کیفیت تدریس مطرح می‌شود ولی بیشتر تبلیغات است که منجر به جذب دانش‌آموزان به آموزشگاه‌ها می‌شود».

پاسخ به سؤال دوم: این آموزشگاه‌ها چه آثار مثبت و منفی را به همراه دارند؟ یکی از مسئولان چنین بیان داشت: «دانش‌آموزان از نظر آموزشی خوب، درسشان خیلی قوی می‌شود و دیگران را هم که می‌بینند یک حالت رقابتی برایشان پیش می‌آید و دوست دارند پیشرفت کنند و کم نیاورند و از این موقعیت استفاده کنند. از سوی دیگر وقتی که توی فضا قرار می‌گیرند یکی که سال دوم است در یک فضایی قرار می‌گیرد که بچه‌های کنکور هم هستند و پیشرفت آنها را می‌بیند این خیلی به او انگیزه می‌دهد و وقتی می‌بیند آنها تلاش می‌کنند دوست دارد او هم یک برنامه بلندمدت داشته باشد به آن جایگاه آن کنکوری‌ها برسد و در آخر به یک رتبه و رشته خوبی برسد».

یکی دیگر از مدیران چنین بیان کرد: «به جهت فرهنگی آن چیزی که دیدگاه من است می‌تواند یک‌طوری بچه‌ها را برای حضور در یک فضای آزادی مثل دانشگاه آماده کند. چون محیط آموزشگاه نسبت به مدرسه یک محیط بازتری است و شما از اجازه گرفتن در کلاس گرفته تا آن چیزی که به نظر دانش‌آموز اهمیت داده می‌شود و در مدارس این چنین نیست. اکثراً بچه‌ها در آموزشگاه‌ها احساس راحتی تری دارند تا نسبت به مدرسه. در مدرسه یک دستوری به آنها تحمیل می‌شود چه برای برگزاری کلاس و چه برای هر چیز دیگری که در نظر بگیریم. ولی در آموزشگاه این‌طور نیست. با دانش‌آموز در تعامل هستیم و نظر دانش‌آموز را هم دخیل می‌دانیم. در انتخاب استاد، به نحوه برگزاری کلاس و با این حساب دانش‌آموز را برای محیط آزادتری آماده می‌کنیم. بچه‌هایی که در کلاس‌های تقویتی شرکت می‌کنند به جهت آموزشی شاید اینها یک پله جلوتر از بچه‌هایی باشند که در مدرسه آموزش می‌بینند. البته بستگی به خود دانش‌آموز هم دارد. اگر بچه قوی به آموزشگاه مراجعه کند، آموزشگاه برای آن دانش‌آموز قوی حتماً یک بار علمی و مضاعفی دارد. ولی حالا اگر دانش‌آموزی که در مدرسه ضعیف است و درس نمی‌خواند مراجعه کند ممکن است اینجا هم درس نخواند. چیز قطعی و صددرصدی نمی‌شود گفت؛ اما سیاست کاری و مبنای کار این است که کلاس‌های تقویتی در جهت ارتقای سطح علمی بچه‌ها برگزار می‌شود».

پاسخ به سؤال سوم: سیاست‌های آموزشی کشور بر مراجعه داوطلبان به آموزشگاه‌های آزاد کنکور و گسترش این آموزش‌ها چه تأثیری دارند؟

یکی از مسئولان پاسخ داد: «من از سیاست‌ها اطلاعی ندارم». پاسخ‌گوی دیگری گفت: «آموزش و پرورش در سال‌های اخیر با برگزاری کلاس‌های تقویتی و فوق‌برنامه

در بعد از ظهر، در مدارس دولتی می‌خواهند دانش‌آموزان در خود محیط مدرسه باشند و خارج از مدرسه نروند». یکی دیگر از مسئولان ابراز داشت: «مهم‌ترین دلیل ضعف سیستم آموزش رسمی، زمانی که بچه‌ها امتحانی می‌دهند متوجه ضعفشان می‌شوند، آمادگی برای کنکور در آموزش رسمی نیست، چیزی فراتر از کتاب یاد نمی‌گیرند به جز قبول در امتحاناتشان، بعضی از دانش‌آموزان به خاطر رقابت بین دوستان خود می‌آیند». یکی از پاسخگویان بیان داشت: «چون در مدارس قوی کار نمی‌شود بچه‌ها مجبورند که بیشتر بیایند به آموزشگاه‌ها. بچه‌ها مجبورند کلاس‌های رسمی آموزش و پرورش بروند و چون ضعف‌های آموزشی وجود دارد بچه‌ها مجبور می‌شوند که از آموزشگاه‌ها کمک‌های آموزشی بگیرند».

از دیدگاهی جامع‌تر، مسئول دیگری چنین بیان کرد: «یک بحث سیاست کنکور است. همه این را می‌دانیم که کنکور باعث شده بازار کار خیلی از آموزشگاه‌ها داغ‌تر بشود و این برمی‌گردد به همان سیاست آموزشی ما که کنکور را گذاشتند و دانش‌آموزان و خانواده‌هایشان سد راهی جلوی پیشان می‌بینند و این باعث می‌شود که متقاضی مراجعه به آموزشگاه‌ها شوند؛ اما از یک طرف دیگر؛ با یک دوستی داشتم صحبت می‌کردم که اگر کنکور برداشته شود اتفاقاً آن موقع آموزشگاه‌هایی باقی می‌مانند که بار علمی دارند و فعالیت قوی انجام می‌دهند. آموزشگاه‌هایی هستند که فقط برای آنها داستان مالی مهم است و به آن جنبه‌های اقتصادی آموزشگاه فکر می‌کنند و یک سری آموزشگاه‌ها هستند که به جهت بار علمی کمک می‌کنند. اگر این فضا در خود مدارس فراهم بود قاعدتاً بچه‌ها بایستی در خود مدرسه می‌ماندند. نبایستی رغبت داشته باشند و بیایند جایی خارج از مدرسه، زمان اضافه‌تری برای درسشان صرف کنند و وقت بیشتری برای کلاس‌های تقویتی و فوق‌برنامه بگذارند. خود مدارس خیلی می‌توانند مؤثر باشند و دانش‌آموزان را در مدارس نگه‌دارند. بیشتر آنچه ما برخورد داریم یک تلفیقی از این دو تا است؛ یعنی دانش‌آموز یک نارضایتی از مدرسه داشته و مراجعه کرده اینجا تا آن کمبودها جبران شود و هم برای پیشرفت خودش. هردوی اینها توأم باهم بوده است».

در ادامه، نتایج تحلیل محتوای ادراکی مصاحبه‌های احصا شده از موضوع پژوهش در جدول (۱) درج شده است.

جدول (۱) محتوای سؤال‌های مصاحبه

تعداد ارجاعات	کدگذاری باز
۵	برای کسب موفقیت در کنکور
۳	پیشرفت تحصیلی و ساختن آینده خود
۶	اثربخش و کافی نبودن آموزش‌های رسمی در مدرسه
۴	وجود رقابت تحصیلی بین دانش‌آموزان (چشم و هم‌چشمی بین دانش‌آموزان)
۵	تبلیغات گسترده و همه‌جانبه از آموزش‌های خصوصی و آمادگی کنکور (در رسانه‌ها، روزنامه‌ها، آگهی‌نماهای خیابان و ...)
۹	تقاضای فزاینده برای تأسیس و استمرار کار آموزشگاه‌ها (وجود بازار)
۷	ارائه نتایج رویاپردازی قبول‌شدگان کنکور توسط آموزشگاه‌ها
۸	متفاوت بودن آموزش‌های رسمی در مدرسه‌ها با فن‌های آموزشی ارائه شده در آموزشگاه‌های علمی آزاد (مانند نحوه تست‌زنی)
۹	فشارهای اجتماعی و خانوادگی به دانش‌آموزان برای قبولی در دانشگاه و رشته برتر
۶	موج تبلیغات فزاینده از سوی آموزشگاه‌ها که چشم و گوش داوطلب را پر می‌کند
۹	دستیابی دانش‌آموزان بانگیزه و تیزهوش به موفقیت بیشتر
۸	هدایت و راهنمایی دانش‌آموزان در آموزشگاه‌ها برای یک انتخاب رشته خوب
۴	فراگیری فن‌های فراشناختی (از جمله تست زدن، سرعت، دقت، راه‌های کوتاه حل مسئله و ...)
۱	آموزش‌های آموزشگاه‌های علمی آزاد، تکمیل‌کننده آموزش‌های مدرسه هستند
۵	ضعیف بودن بنیه علمی دانش‌آموزان
۶	بازار داغ آموزشگاه‌های آزاد علمی که متأثر از سیاست‌های آموزش و پرورش است.
۹	متفاوت بودن اهداف و رسالت‌های یادگیری در آموزشگاه‌ها با رسالت درس خواندن در مدرسه
۷	در جو درس خواندن قرار گرفتن (حضور در آموزشگاه برای دانش‌آموزانی که پشت‌کنکوری هستند، جو خوبی فراهم می‌کند).

جدول (۱) محتوای سؤال‌های مصاحبه

تعداد ارجاعات	کدگذاری باز
۷	کسب موفقیت و پیشرفت بیشتر در امتحانات مدرسه
۸	محدود بودن ساعات آموزشی در مدرسه‌ها که به آموزش سطحی منجر می‌شود
۹	ضعف فنون تدریس و انتقال یادگیری توسط معلمان در مدرسه (عالم خوبی است اما آموزشگر خوبی نیست)
۵	ضعف بنیه علمی والدین برای پاسخگویی به نیازهای آموزشی دانش‌آموزان
۸	آموزش‌های مدرسه وسیع، عمومی و کم‌عمق است اما آموزش‌های تخصصی در آموزشگاه‌ها، محدود، تخصصی و عمیق است.
۹	برنامه‌ریزی تعیین هدف برای دانش‌آموزان (وجود مشاور و برنامه‌ریز گام‌به‌گام در آموزشگاه‌ها)
۷	سابقه برخی از آموزشگاه‌های علمی آزاد که باعث محبوبیت آنها شده است (برند بودن و اسم در کردن برخی از آموزشگاه‌ها)
۵	قبولی در یک رشته خاص در دانشگاه مورد نظر (رسیدن به هدفی خاص و مشخص، مثلاً پزشکی در دانشگاه شهید بهشتی تهران)
۶	عیار بالای کارکنان و کارمندان در آموزشگاه‌ها (از نظر احترام‌گذاری، نحوه برخورد، درک مشترک و ...)
۴	داشتن مدیریت قوی در آموزشگاه‌های علمی آزاد
۵	کادر آموزشی در آموزشگاه‌های علمی آزاد مجرب‌تر از مدرسه‌ها هستند
۶	آموزش‌های رسمی در مدرسه فراتر از کتاب‌های درسی به دانش‌آموز چیزی یاد نمی‌دهند
۹	شرکت در کلاس‌های آموزشگاه‌ها صرفاً برای در خانه نماندن و حضور در اجتماع
۸	رضایت نداشتن از رتبه سال گذشته
۷	اجبار و زور خانواده‌ها برای شرکت در کلاس‌های آموزشگاه‌های علمی
۴	قبولی در کنکور برای دستیابی به جایگاه و منزلت اجتماعی بالاتر برای ازدواج در خانم‌ها

جدول (۱) محتوای سؤال‌های مصاحبه

تعداد ارجاعات	کدگذاری باز
۵	قبولی در کنکور برای فرار از سربازی برای آقابان
۶	قبولی در دانشگاه برای فرار از بیکاری (از این ستون به آن ستون فرج است).
۹	قبولی در سطوح بالاتر دانشگاه برای دستیابی به شغل بهتر
۵	بازرزش بودن فرزند درس خوانده با تحصیلات بیشتر نسبت به بقیه فرزندان نزد والدین
۲	افزایش و رواج مدرک‌گرایی در جامعه
۳	ارزشمند بودن تحصیلات دانشگاهی در جو اجتماعی و فرهنگی کنونی
۵	سطوح یادگیری رسمی در مدرسه درد محفوظات است (حفظ کردن طوطی‌وار بدون تفسیر تحلیل)
۴	ابهام جوانان از سرنوشت و آینده خود؛ دانش‌آموز با بالا بردن خود در هر سطح به دنبال به تعویق انداختن سرنوشت مبهم خود است
۷	انگیزه دادن و هدفمند کردن
۶	افزایش اعتماد به نفس
۸	دانش‌آموزان با شرکت در کلاس‌های آموزشگاه‌ها، پیشرفت علمی خود را به وضوح حس می‌کنند
۹	توانایی برنامه‌ریزی و هدف‌گذاری در دانش‌آموزان برای دستیابی به اهداف مورد نظرشان
۶	ارتباط بین سه عنصر والدین، دانش‌آموزان و معلمان
۵	ارتباطات گسترده با دانش‌آموزان و دبیران سراسر کشور
۷	آموزشگاه‌ها آداب انسانی و اجتماعی را بسیار بیشتر از آموزش‌های رسمی در مدرسه‌ها، پرورش می‌دهند
۶	توانایی و مهارت برقراری ارتباطات بهتر و گسترده‌تر با افراد جامعه (برون‌گرا کردن دانش‌آموزان)
۴	ارتقای سطح علمی و آموزشی دانش‌آموزان

جدول (۱) محتوای سؤال‌های مصاحبه

تعداد ارجاعات	کدگذاری باز
۸	این آموزشگاه‌ها، خانواده‌ها را در قبال پولی که هزینه می‌کنند، مسئول می‌کنند
۷	زمینه فعالیت‌های سازنده را در ساعات خارج از مدرسه فراهم می‌آورند
۵	نگرش دانش‌آموزان را درباره برخی از درس‌ها تغییر می‌دهند
۶	به دانش‌آموزان برای دستیابی به رتبه خوب در کنکور کمک می‌کنند
۷	معدل دانش‌آموزان به واسطه شرکت در این کلاس‌ها، افزایش می‌یابد
۶	مشارکت و کار گروهی را در دانش‌آموزان افزایش می‌دهند
۴	داوطلب را برای ورود به فضای دانشگاه از نظر فرهنگی آماده می‌کنند
۸	ارتقاء سطح کیفی آموزش
۹	افزایش گردش در سرمایه و پول در جامعه
۸۷	افزایش اشتغال
۶	خلأهای یادگیری دانش‌آموزان، ناشی از عواملی مانند غیبت دانش‌آموز یا معلم، تعطیلی‌های پی‌درپی، تدریس بی‌نتیجه و غفلت معلم یا دانش‌آموز را پر می‌کنند
۸	بهبود مسئله‌پژوهی، نکته‌محوری و تست‌زنی
۷	به دلیل حاکم بودن جو دانش‌آموزمحوری در آموزشگاه‌ها، فرصت ابراز وجود به آنها داده می‌شود
۴	دانش‌آموزان می‌توانند از استادان مجرب و باشخصیت این مؤسسات، در پختگی رفتار و مدیریت هیجان، الگو بگیرند
۶	استفاده بهینه از وقت و زمان
۷	رقابت سالم و سازنده بین دانش‌آموزان
۶	منعطف بودن و کاهش جو دستوری آموزشگاه‌ها، یادگیری را راحت‌تر می‌کند
۹	به‌حق انتخاب و نظر دانش‌آموزان ارزش داده می‌شود (افزایش آزادی انتخاب در دانش‌آموزان)
۸	تفکر انتقادی و تحلیلی را در دانش‌آموزان افزایش می‌دهند

جدول (۱) محتوای سؤال‌های مصاحبه

تعداد ارجاعات	کدگذاری باز
۹	افزایش چشم و هم‌چشمی و رقابت آزردهنده بین دانش‌آموزان
۶	کاهش پیوندهای عاطفی در بین خانواده
۸	بی‌توجه شدن دانش‌آموز به کلاس‌های درس و آموزش‌های رسمی مدرسه
۷	ایجاد حس عذاب وجدان دانش‌آموز در قبال هزینه‌های مالی صرف شده از سوی خانواده
۶	ایجاد حس سرخورده‌گی و نداشتن شایستگی در داوطلبان بعد از قبول نشدن در کنکور
۹	در صورت قبول نشدن در کنکور، باعث هدر رفت هزینه‌های متحمل شده می‌شوند
۵	باعث شانه خالی کردن نظام آموزش و پرورش از مسئولیت‌ها و مأموریت‌های آموزشی خود می‌شوند
۸	به‌جای یادگیری جامع و عمیق، نکات آموزشی و مباحث مهم آموزش داده می‌شود (افزایش مطالعه انتخابی به‌جای یادگیری اثربخش)
۶	کمال‌گرایی فرهنگی
۹	افزایش سطح توقعات فردی
۸	افزایش فشار روانی بر داوطلبان (افسردگی، اضطراب و ...)
۷	افزایش سطح توقعات خانواده از فرزندان خود
۵	در آموزشگاه‌ها تنها به مبحث آموزش توجه می‌شود و نه پرورش
۶	تحمیل هزینه‌های مادی زیاد به خانواده‌ها
۴	نابرابری‌ها و اختلافات طبقاتی را در سطح جامعه افزایش می‌دهند
۸	اتلاف بیش‌ازحد وقت و انرژی در رفت و آمد بین آموزشگاه و خانه
۴	بازماندن دانش‌آموزان و معلمان از استراحت و تفریح کافی
۵	تناسب نداشتن حقوق معلمان آموزش رسمی با مدرسان خصوصی و آموزشگاه‌ها

جدول (۱) محتوای سؤال‌های مصاحبه

تعداد ارجاعات	کدگذاری باز
۶	نظام متمرکز در سنجش سطح علمی و پذیرش دانشجو (کنکور)
۴	به‌روز نبودن آموزش‌های ضمن خدمت معلمان با سطح پیشرفت علم
۶	نبود انتخاب و کارگزینی معلمان مدرسه بر اساس شایستگی محوری
۴	ضعف عدالت آموزشی در سنجش علمی داوطلبان
۷	تناقض بین رسالت و اهداف آموزش و پرورش با آنچه برای ملاک سنجش سطح علمی داوطلبان به کار می‌رود
۶	سیاست توسعه کمی آموزش عالی در طی دو برنامه چهارم و پنجم توسعه
۴	عرف شدن کلاس‌های خصوصی و فوق‌برنامه در مدرسه‌ها به‌عنوان پوشش‌دهنده خلاءهای آموزش رسمی (ترویج فرهنگ آموزش خصوصی)
۹	گسترش آموزش عالی توده‌ای یا همگانی به‌جای آموزش عالی نخبه‌گرا
۸	تنوع‌بخشی به‌نظام آموزش عالی (دانشگاه‌های مختلف مثل قارچ سبز شده‌اند)
۶	نداشتن حق انتخاب رشته مورد علاقه توسط داوطلبان (انتخاب رشته با توجه به رتبه)
۷	استقلال نداشتن دانشگاه‌ها در پذیرش دانشجو

پس از بررسی داده‌ها، مفاهیم و مقوله‌ها مشخص شد که یک طبقه فرعی بیش از همه در داده‌ها و مصاحبه‌ها خود را نشان می‌دهد و به‌نوعی همه کدهای فرعی زیرمجموعه آن محسوب می‌شوند. به‌این ترتیب طبقات فرعی شناسایی و در ادامه، برای تلخیص و ارائه نتایج طبقات اصلی تعریف شدند. نتایج نهایی کدگذاری‌های فن تحلیل محتوا، در جدول (۲) ارائه شده است.

جدول (۲) نتایج نهایی کدگذاری

طبقات اصلی	طبقات فرعی
اجتماعی	ضعف فرهنگ آموزشی و علمی جامعه، ناکارآمدی مدرسه، توان علمی پایین برخی از معلمان، تفاوت رسالت‌های آموزشی آموزشگاه‌ها با مدرسه‌های رسمی، تفاوت حقوق معلمان مدرسه با مدرسان آموزشگاه‌ها، تفاوت رفتار با دانش‌آموزان در این دو نهاد (نظام آموزش رسمی «مدرسه» و آموزشگاه‌های آزاد کنکور)
فردی	احساس یأس، اعتمادبه‌نفس پایین و بعضاً بی‌انگیزگی دانش‌آموزان، تک‌ساحتی شدن دانش‌آموزان، رفتارهای والدین و بالا بودن انتظارات آنان از فرزندانشان
ساختاری	ناکارآمدی و ضعف نظام آموزشی، مسائل ناشی از ساختار وزارت آموزش و پرورش و وزارت علوم، رواج مدرک‌گرایی در جامعه

ب. تجزیه و تحلیل داده‌های کمی

جامعه مورد مطالعه شامل تمامی داوطلبان آموزشگاه‌های آزاد شهر تهران بود که در سال تحصیلی ۱۳۹۵ در یکی از آموزشگاه‌های آزاد شهر تهران مشغول به تحصیل بودند. از بین آنان تعداد ۲۰۰ نفر با استفاده از روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شدند که از این تعداد ۱۱۹ نفر (۵۵/۳ درصد) پسر و ۷۹ نفر (۴۴/۷ درصد) دختر در دامنه سنی ۱۳ تا ۲۹ سال بودند. جدول (۳) مهم‌ترین منابع اطلاعاتی معرفی آموزشگاه‌های آزاد به دانش‌آموزان را نشان می‌دهد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول (۳) فراوانی مربوط به منابع معرفی آموزشگاه‌ها به دانش‌آموزان

فراوانی به ترتیب	منبع اطلاعاتی
۱۸۰	تبلیغات این آموزشگاه از طریق رسانه
۱۶۱	کتاب‌ها و جزوه‌های تألیف این آموزشگاه
۱۳۵	معرفی از طریق دوستان و خانواده
۱۲۹	کادر علمی معتبر و سابقه درخشان آموزشگاه
۱۱۴	معرفی از طریق معلمان مدرسه
۸۰	هزینه‌های پایین این آموزشگاه

طبق جدول (۳) بیشترین فراوانی منبع اطلاعاتی برای معرفی دانش‌آموزان به آموزشگاه‌های آزاد طبق نظر دانش‌آموزان تبلیغات این آموزشگاه‌ها از طریق رسانه و کمترین آنها مربوط به معرفی از طریق معلمان مدرسه‌ها است. در جدول (۴) تعداد کلاس‌هایی را نشان می‌دهد که داوطلبان در آموزشگاه‌ها ثبت‌نام کرده‌اند.

جدول (۴) آمار توصیفی تعداد کلاس‌های ثبت‌نام شده و تعداد سال‌های حضور در کلاس‌های کنکور

متغیر	کمترین	بیشترین	میانگین
تعداد کلاس‌هایی که در آموزشگاه ثبت‌نام کرده‌اید؟	۱	۶	۳
تعداد سال‌های شرکت در آموزشگاه‌های آزاد	۱	۷	۳

طبق جدول (۴) بیشترین کلاس‌هایی را که داوطلبان کنکور ثبت‌نام کرده‌اند ۶ مورد، کمترین ۱ مورد و به‌طور میانگین ۳ مورد است. همچنین، کمترین سال حضور داوطلبان در کلاس‌های کنکور یک سال و بیشترین ۷ سال هست. میانگین به‌دست‌آمده نشان داد که به‌طور متوسط دانش‌آموزان ۳ سال در کلاس‌های کنکور ثبت‌نام کرده‌اند. به‌منظور رسیدن به هدف کلی پژوهش و بررسی علل مراجعه داوطلبان به آموزشگاه‌های آزاد، هر یک از گویه‌ها از نظر میانگین، فراوانی و درصد مورد سنجش قرار گرفتند. جدول (۵) نشان‌دهنده توزیع فراوانی هر یک از گویه‌ها است.

جدول (۵) توزیع فراوانی هر یک از گویه‌ها در بین دانش‌آموزان برحسب درصد

میانگین	کاملاً موافقم	موافقم	بی‌نظم	مخالقم	کاملاً مخالفم	گویه‌ها
۳/۷۱	۱۷/۷	۲۶	۲۸/۱	۱۹/۸	۸/۳	برای کسب موفقیت در کنکور
۳/۱۰	۱۹/۸	۲۲/۹	۲۷/۱	۲۴	۶/۲	رضایت نداشتن از رتبه سال گذشته
۳/۶۰	۱۹/۹	۱۸/۸	۱۹/۸	۳۴/۴	۷/۳	پیشرفت تحصیلی و ساختن آینده خود
۴/۳۰	۱۵/۶	۳۳/۳	۲۶	۱۵/۶	۹/۴	اثربخش و کافی نبودن آموزش‌های رسمی در مدرسه
۳/۳۰	۲۲/۹	۲۴	۲۵	۲۴	۴/۲	وجود رقابت تحصیلی بین دانش‌آموزان (چشم و هم‌چشمی بین دانش‌آموزان)
۳/۰۰	۲۰/۸	۲۱/۹	۲۴	۲۴	۹/۴	تبلیغات گسترده و همه‌جانبه از آموزش‌های خصوصی و آمادگی کنکور
۴/۰۱	۱۴/۶	۲۴	۳۰/۲	۲۷/۱	۴۴/۲	فشارهای اجتماعی و خانوادگی برای قبولی در دانشگاه و رشته برتر
۳/۰۶	۱۲/۵	۲۵	۲۶	۳۰/۲	۶/۲	ضعیف بودن بنیه علمی دانش‌آموزان
۳/۱۰	۱۳/۵	۲۵	۳۰/۲	۲۵	۶/۲	افزایش و رواج مدرک‌گرایی در جامعه
۳/۹۰	۱۹/۸	۲۵	۲۴	۲۰/۸	۱۰/۴	فراگیری فنون فراشناختی (تست زدن، سرعت، دقت، راه‌های کوتاه و ...)
۳/۹۰	۱۳/۵	۳۲/۳	۲۲/۹	۲۶	۵/۲	ضعف فنون تدریس و انتقال یادگیری توسط معلمان در مدرسه
۲/۹	۱۹/۸	۲۶	۲۴	۲۱/۹	۸/۳	ارائه برنامه و تعیین هدف برای دانش‌آموزان
۳/۰۱	۱۸/۸	۲۷/۱	۲۰/۸	۲۵	۸/۳	قبولی در دانشگاه برای فرار از بیکاری (از این ستون به آن ستون فرج است)
۳/۱۰	۲۰/۸	۲۴	۳۱/۲	۲۲/۹	-	قبولی در کنکور برای فرار از سربازی (برای آقایان)

با عنایت به نتایج درج شده در جدول (۵) بیشترین میانگین مربوط به اثربخش و کافی نبودن آموزش‌های رسمی در مدرسه و کمترین آن ارائه برنامه و تعیین هدف برای دانش‌آموزان است.

پرسشی با عنوان «تا چه حد با هریک از گویه‌های زیر به‌عنوان علل گسترش آموزشگاه‌ها موافق و یا مخالف هستید؟» مطرح شد. نتایج آمار توصیفی گویه‌های سنجش این مهم، در جدول (۶) ارائه شده است.

جدول (۶) توزیع فراوانی هر یک از گویه‌ها در بین دانش‌آموزان برحسب درصد و میانگین

گویه‌ها	کاملاً مخالفم	مخالقم	بی‌نظرم	موافقم	کاملاً موافقم	میانگین
فاصله بین حقوق معلمان آموزش رسمی با مدرسان خصوصی و آموزشگاه‌ها	۶۰/۲	۲۶	۲۴	۲۴	۱۹/۸	۳/۲۵
نظام متمرکز در سنجش سطح علمی و پذیرش دانشجو (کنکور)	۵/۲	۲۸/۱	۳۰/۲	۲۵	۱۱/۵	۳/۰۹
استقلال کم دانشگاه‌ها در پذیرش دانشجو	۷/۳	۲۴	۲۲/۹	۲۸/۱	۱۷/۷	۳/۲۵
ترویج فرهنگ شرکت در کلاس‌های خصوصی توسط نظام آموزش رسمی	۵/۲	۲۲/۹	۲۸/۱	۲۵	۱۸/۸	۳/۲۹
نداشتن حق انتخاب رشته موردعلاقه توسط داوطلبان	۷/۳	۲۵	۱۹/۸	۲۷/۱	۲۰/۸	۳/۲۹
تناقض بین اهداف آموزش و پرورش و ملاک سنجش سطح علمی داوطلبان	۴/۲	۳۱/۲	۲۹/۲	۱۹/۸	۱۵/۶	۳/۱۱

پرسشی با این عنوان مطرح شد که «تا چه حد با هریک از گویه‌های زیر به‌عنوان اثرات مثبت آموزشگاه‌ها موافق و یا مخالف هستید؟» نتایج آمار توصیفی گویه‌ها در جدول (۷) ارائه شده است.

جدول (۷) توزیع فراوانی هر یک از گویه‌ها بین دانش‌آموزان برحسب درصد و میانگین

میانگین	کاملاً موافقم	موافقم	بی‌نظم	مخالقم	کاملاً مخالفم	گویه‌ها
۳/۸۰	۲۰/۸	۲۰/۸	۲۸/۱	۱۸/۸	۱۱/۵	سطح علمی و آموزشی دانش‌آموزان را ارتقاء می‌دهند
۳/۵۳	۲۶	۲۷/۱	۲۰/۸	۲۶	-	به دانش‌آموزان انگیزه و اعتماد به نفس می‌دهند
۳/۳۲	۲۰/۸	۲۶	۲۲/۹	۲۵	۵/۲	با شرکت در کلاس‌های آموزشگاه‌ها، پیشرفت علمی به‌وضوح حس می‌شود
۳/۰۸	۲۸/۱	۲۵	۳۰/۲	۱۰/۴	۶/۲	ارتباط بین سه عنصر والدین، دانش‌آموزان و معلمان را تسهیل می‌کنند
۳/۴۱	۲۵	۲۲/۹	۲۶	۲۰/۸	۵/۲	معدل دانش‌آموزان به‌واسطه شرکت در این کلاس‌ها، افزایش می‌یابد
۳/۲۵	۲۵	۲۱/۹	۱۵/۶	۲۸/۱	۹/۴	به دانش‌آموزان برای دستیابی به رتبه خوب در کنکور کمک می‌کنند
۳/۲۳	۱۹/۸	۲۲/۹	۲۶	۲۴	۷/۳	نگرش دانش‌آموزان را در خصوص برخی از درس‌ها تغییر می‌دهند
۳/۲۵	۲۴	۲۱/۹	۱۸/۸	۲۶	۹/۴	سطح کیفی آموزش را بالا می‌برند
۳/۳۳	۲۰/۸	۲۵	۲۴	۲۷/۱	۳/۱	آموزشگاه‌ها، خانواده‌ها را در قبال پولی که هزینه می‌کنند، مسئول می‌کنند
۳/۰۹	۱۶/۷	۲۰/۸	۲۶	۲۸/۱	۸/۳	خلأ فرصت‌های یادگیری دانش‌آموزان، مانند غیبت دانش‌آموز یا معلم و تعطیلی‌های بی‌درپی را پر می‌کنند
۳/۱۱	۱۶/۷	۲۵	۲۴	۲۱/۹	۱۲/۵	اشتغال را در جامعه افزایش می‌دهند
۳/۳۴	۲۷/۱	۲۱/۹	۱۶/۷	۲۷/۱	۷/۳	منعطف بودن و کاهش جو دستوری آموزشگاه‌ها و یادگیری راحت‌تر

سؤالی با این عنوان مطرح شد که «تا چه حد با هریک از گویه‌های زیر به‌عنوان اثرات منفی آموزشگاه‌ها موافق و یا مخالف هستید؟» نتایج آمار توصیفی گویه‌های پرسشنامه در جدول (۸) درج شده است.

جدول (۸) توزیع فراوانی هر یک از گویه‌ها بین دانش‌آموزان برحسب درصد و میانگین

میانگین	کاملاً موافقم	موافقم	بی‌نظرم	مخالفم	کاملاً مخالفم	گویه‌ها
۳/۲۹	۱۸/۸	۲۷/۱	۲۴	۲۵	۵/۲	چشم و هم‌چشمی و رقابت آزردهنده را بین دانش‌آموزان افزایش می‌دهند
۳/۱۳	۲۱/۹	۱۴/۶	۲۷/۱	۲۸/۱	۸/۳	آموزشگاه‌ها باعث تحمیل هزینه‌های مادی زیاد به خانواده‌ها می‌شوند
۳/۲۶	۱۶/۷	۲۸/۱	۲۷/۱	۲۰/۸	۷/۳	سطح توقعات خانواده را از فرزندان خود افزایش می‌دهند
۳/۲۶	۱۷/۷	۲۱/۹	۳۱/۲	۲۷/۱	۲/۱	باعث شانه خالی کردن نظام آموزش و پرورش از مأموریت‌های آموزشی خود می‌شوند
۳/۳۴	۲۰/۸	۳۱/۲	۱۶/۷	۲۴	۷/۳	در صورت قبول نشدن در کنکور، منجر به هدر رفت هزینه‌ها می‌شوند
۳/۱۵	۱۵/۶	۲۵	۲۴	۳۰/۲	۵/۲	ایجاد حس عذاب وجدان دانش‌آموز در قبال هزینه‌های مالی صرف شده
۳/۴۱	۲۲/۹	۳۰/۲	۱۹/۸	۱۹/۸	۷/۳	بی‌توجه شدن دانش‌آموز به کلاس‌های درس و آموزش‌های رسمی مدرسه
۳/۱۵	۱۷/۷	۲۲/۹	۲۴	۲۸/۱	۷/۳	اجبار خانواده‌ها برای شرکت در کلاس‌های آموزشگاه‌های علمی
۳/۴۲	۲۱/۹	۲۸	۲۵	۲۰/۸	۴/۲	اتلاف بیش‌ازحد وقت و انرژی در رفت و آمد بین آموزشگاه و خانه

- تحلیل علل مراجعه به آموزشگاه‌ها از دیدگاه دانش‌آموزان به‌منظور اولویت‌بندی گویه‌ها از آماره ضریب تغییرات استفاده شد. نتایج این قسمت در جدول (۹) ارائه شده است. بر اساس نتایج، مهم‌ترین گویه‌ها از دیدگاه دانش‌آموزان «برای کسب موفقیت در کنکور» و «رضایت نداشتن از رتبه سال قبل» است. این در حالی است که گویه‌های «قبولی در کنکور برای فرار از سربازی (برای آقایان)» و «قبولی در دانشگاه برای فرار از بیکاری (از این ستون به آن ستون فرج است)» در مقایسه با سایر موارد در اولویت کمتری قرار گرفته‌اند.

جدول (۹) اولویت‌بندی مهم‌ترین گویه‌ها از نظر دانش‌آموزان

رتبه	CV	Sd	Mean	گویه‌ها
۱	۰/۱۰	۰/۵۱	۴/۷۱	برای کسب موفقیت در کنکور
۲	۰/۱۱	۱/۱۴	۳/۳۱	رضایت نداشتن از رتبه سال قبل
۳	۰/۱۴	۰/۶۵	۴/۵۱	پیشرفت تحصیلی و ساختن آینده خود
۴	۰/۱۵	۰/۶۹	۴/۵۴	اثربخش و کافی نبودن آموزش‌های رسمی در مدرسه
۵	۰/۱۵	۰/۶۹	۴/۴۶	وجود رقابت تحصیلی بین دانش‌آموزان (چشم و هم‌چشمی بین دانش‌آموزان)
۶	۰/۱۶	۰/۷۰	۴/۲۹	افزایش و رواج مدرک‌گرایی در جامعه
۷	۰/۱۸	۰/۷۴	۴/۰۳	فشارهای اجتماعی و خانوادگی به دانش‌آموزان برای قبولی در دانشگاه و رشته برتر
۸	۰/۱۸	۰/۷۷	۴/۰۹	ضعیف بودن بنیه علمی دانش‌آموزان
۹	۰/۱۹	۰/۷۷	۴/۰۳	ضعف فنون تدریس و انتقال یادگیری توسط معلمان در مدرسه (عالم خوبی است اما آموزشگر خوبی نیست).
۱۰	۰/۱۹	۰/۷۷	۳/۹۷	فراگیری فن‌های فراشناختی (از جمله تست زدن، سرعت، دقت، راه‌های کوتاه حل مسئله و ...)
۱۱	۰/۲۰	۰/۸۳	۴/۰۶	تبلیغات گسترده و همه‌جانبه از آموزش‌های خصوصی و آمادگی کنکور (در رسانه‌ها، روزنامه‌ها، تبلیغات خیابان و ...)
۱۲	۰/۲۱	۰/۸۹	۴/۰۷	ارائه برنامه‌ریزی و تعیین هدف برای دانش‌آموزان (وجود مشاور و برنامه‌ریز گام‌به‌گام در آموزشگاه‌ها)
۱۳	۰/۲۱	۰/۸۸	۴/۱۷	قبولی در دانشگاه برای فرار از بیکاری (از این ستون به آن ستون فرج است).
۱۴	۰/۲۲	۰/۹۱	۴/۰۹	قبولی در کنکور برای فرار از سربازی (برای آقایان)

مقیاس: ۱- خیلی کم، ۲- کم، ۳- متوسط، ۴- زیاد، ۵- خیلی زیاد

تحلیل عوامل از دیدگاه پاسخگویان، مورد بعدی تحلیل‌های آماری بود که برای این منظور از روش تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شد. به‌منظور تعیین مناسب بودن داده‌ها برای تحلیل عاملی از ضریب KMO و آزمون بارتلت استفاده شد. مقدار KMO برابر ۰/۹۹۴ و مقدار آزمون بارتلت برابر ۱۱۸۵/۵۲۴ ($p=0.000$) به دست آمد، که در سطح یک درصد معنی‌دار شده و نتایج نشان می‌دهد که داده‌ها برای تحلیل عاملی مناسب هستند. در این تحلیل، سه عامل با مقادیر ویژه بالاتر از ۱ استخراج شد، که ۷۰/۱۱ درصد از واریانس کل عامل‌ها را تبیین کردند و نزدیک به ۳۰ درصد باقی‌مانده مربوط به عواملی است که در تحلیل شناسایی نشده است. با توجه به مقدار ویژه در جدول (۳) عامل ۱ با مقدار ویژه (۵/۲۳) با واریانس ۲۸/۵۸ بیشترین سهم را در تبیین واریانس کل عامل‌ها دارد.

جدول (۱۰) تعداد عامل‌ها و سهم هر یک از آنها

شماره عامل	مقدار ویژه	درصد واریانس	مقدار تجمعی
۱	۵/۲۳	۲۸/۵۸	۲۸/۵۸
۲	۴/۱۱	۲۲/۲۶	۵۰/۸۴
۳	۳/۷۸	۱۹/۲۷	۷۰/۱۱

به‌منظور جداسازی عامل‌ها به‌صورت روشن‌تر از چرخش عاملی واریماکس استفاده شد که بار عاملی هر متغیر پس از چرخش عاملی در جدول (۱۱) درج شده است. پس از بررسی گویه‌های (متغیرها) مربوط به هر عامل و بار عاملی آنها، عوامل به ترتیب: ۱- فردی ۲- ساختاری ۳- اجتماعی نام‌گذاری شدند.

جدول (۱۱) بارهای عاملی تعداد عامل‌های استخراج شده

بار عاملی	گویه‌ها	عامل‌ها
۰/۶۲۱	تبلیغات گسترده و همه‌جانبه از آموزش‌های خصوصی و آمادگی کنکور	اجتماعی
۰/۶۱۱	فشارهای اجتماعی و خانوادگی به دانش‌آموزان برای قبولی در دانشگاه و رشته برتر	
۰/۵۸۷	افزایش و رواج مدرک‌گرایی در جامعه	
۰/۶۹۸	برای کسب موفقیت در کنکور	فردی
۰/۶۱۶	رضایت نداشتن از رتبه سال قبل	
۰/۶۲۷	پیشرفت تحصیلی و ساختن آینده خود	
۰/۵۴۲	وجود رقابت تحصیلی بین دانش‌آموزان (چشم و هم‌چشمی بین دانش‌آموزان)	
۰/۶۳۴	قبولی در دانشگاه برای فرار از بیکاری (از این ستون به آن ستون فرج است).	ساختاری
۰/۶۵۳	قبولی در کنکور برای فرار از سربازی (برای آقایان)	
۰/۶۸۴	اثربخش و کافی نبودن آموزش‌های رسمی در مدرسه	
۰/۵۲۷	ضعیف بودن توان علمی دانش‌آموزان	
۰/۶۴۲	فراگیری فن‌های فراشناختی (از جمله تست زدن، سرعت، دقت، راه‌های کوتاه حل مسئله و ...)	
۰/۵۸۴	ضعف فنون تدریس و انتقال یادگیری توسط معلمان در مدرسه	
۰/۶۳۳	ارائه برنامه‌ریزی و تعیین هدف برای دانش‌آموزان	

بحث و نتیجه‌گیری

طبق نظر کارشناسان، شرایط مطلوب آموزش، زمانی است که فرصت یادگیری کامل در کلاس درس وجود داشته باشد و معلم خصوصی فقط برای کمک به دانش و مهارتی خاص است که فراتر از برنامه‌های درسی در نظر گرفته می‌شود؛ اما متأسفانه در نظام آموزشی غیررسمی ما، رقابت‌های تحصیلی برای موفقیت‌های بیشتر به‌ویژه در عرصه کنکور باعث شده نظام مدون آموزشی جوابگوی این رقابت‌های فشرده نباشد و آموزش‌های تکمیلی تنها با تدریس خصوصی فراهم شود. به‌ویژه که در این میان تبلیغات رسمی و غیررسمی نیز، احساسات این دانش‌آموزان را برمی‌انگیزند. رسانه‌ها،

پیامک‌ها، روزنامه‌ها و در و دیوار شهر، پر از آگهی‌هایی است که به لزوم وجود آموزش بیشتر و خارج از مدرسه تأکید می‌ورزند. موضوعاتی از قبیل قبولی صد درصد تضمینی، برگزاری حداقل ۴۰ دور آزمون به شیوه‌های خاص، بیشترین ساعات آموزشی، برنامه‌ریزی حتی برای تعطیلات و روزهای سال نو، مشاوره خصوصی، حضور استادان باتجربه، کلاس‌های آمادگی امتحانات و تست‌زنی و ارتقاء معدل و ... از جمله تبلیغاتی است که توسط این مؤسسات انجام می‌شود.

این آموزشگاه‌ها یکی از انواع آموزش‌های غیررسمی را ارائه می‌دهند که داوطلبان باهدف شکستن سد کنکور به آنها مراجعه می‌کنند. در این میان آموزشگاه‌هایی وجود دارند که تنها با اهداف تجاری و بدون در نظر گرفتن آینده داوطلبان دست به تبلیغات گسترده‌ای زده و تعداد زیادی از آنها را جذب می‌کنند. حال، از آنجاکه کنکور از مهم‌ترین عرصه‌های مسابقات علمی کشور است، بررسی علل مراجعه داوطلبان به آموزشگاه‌ها و آثار منفی و مثبت آن روی داوطلبان و آینده آنان، امری ضروری به نظر می‌رسد و این موضوعی است که متأسفانه تاکنون، کمتر مورد توجه محققان علوم اجتماعی قرار گرفته است. در حالی که اگر برنامه‌ریزان آموزشی کشور توجه خود را به علل مراجعه داوطلبان به آموزشگاه‌های کنکور معطوف کنند، می‌توانند خلأ آموزشی موجود در نظام آموزشی و به‌ویژه مدرسه‌ها را شناسایی کرده و در جهت بهبود وضعیت آموزشی کشور گام بردارند. از این رو، برای بررسی این مهم در مطالعه حاضر، در بخش کیفی پژوهش، محقق مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته در قالب پرسش‌های باز انجام داد تا دریابد که؛ مهم‌ترین علل مراجعه به آموزشگاه‌های چیست؟ یا مهم‌ترین اثر مثبت و منفی شرکت در آموزشگاه‌های آزاد چیست؟ و علل گسترش آموزشگاه‌های آزاد چه است؟

از جمله مهم‌ترین مفاهیمی که به آن اشاره شد: چشم و هم‌چشمی و رقابت آزاردهنده را بین دانش‌آموزان افزایش می‌دهند، سطح توقعات خانواده را از فرزندان خود افزایش می‌دهند، در صورت قبول نشدن در کنکور، باعث هدر رفت هزینه‌های متحمل شده می‌شوند، تلاش خانواده‌ها برای سوق دادن فرزندان به شرکت در کلاس‌های آموزشگاه‌های علمی، رضایت نداشتن از رتبه سال قبل، افزایش و رواج مدرک‌گرایی در جامعه، وجود رقابت تحصیلی (چشم و هم‌چشمی) بین دانش‌آموزان، نداشتن حق انتخاب رشته مورد علاقه توسط داوطلبان (انتخاب رشته با توجه به رتبه)، دانش‌آموزان با شرکت در کلاس‌های آموزشگاه‌ها، پیشرفت علمی خود را به‌وضوح حس می‌کنند،

سطح کیفی آموزش را بالا می‌برند و ... که در قالب ۴ سؤال باز به‌طور پراکنده شناسایی شدند. در نهایت با انجام تحلیل محتوای مصاحبه‌های انجام شده، مهم‌ترین مفاهیم شناسایی و در قالب پرسشنامه محقق‌ساخته به سنجش این مفاهیم در متغیرهای گوناگون اقدام شد.

در بخش کمی مطالعه، هریک از گویه‌ها میانگین متفاوتی نشان داد. در نهایت از دیدگاه دانش‌آموزان مهم‌ترین عوامل اثرگذار برای شرکت در آموزشگاه‌های آزاد شامل: کسب موفقیت در کنکور، رضایت نداشتن از رتبه سال قبل، پیشرفت تحصیلی و ساختن آینده خود، اثربخش و کافی نبودن آموزش‌های رسمی در مدرسه و وجود رقابت تحصیلی (چشم و هم‌چشمی) بین دانش‌آموزان، شناسایی شد که این نتایج با یافته‌های (عظیمی مروی، ۱۳۸۸؛ چان و همکاران، ۲۰۰۳ و کیم، ۲۰۱۰) همخوانی دارد. این در حالی است که برخی، اثربخش نبودن نظام آموزش رسمی را به‌عنوان یکی از تعیین‌کننده‌های تدریس خصوصی (نیل به سمت آموزشگاه‌های آزاد) قلمداد کرده‌اند (کیم و لی، ۲۰۱۰؛ سیلووا و بری، ۲۰۰۶)؛ که در قالب سؤال "اثرات منفی و مثبت مراجعه‌کنندگان به آموزشگاه‌های آزاد کنکور در سطح شهر تهران چیست؟" عنوان شد. در این رابطه گویه‌های؛ اثربخش و کافی نبودن آموزش‌های رسمی در مدرسه، ضعف فنون تدریس و انتقال یادگیری توسط معلمان در مدرسه (عالم خوبی است اما آموزشگر خوبی نیست) مطرح شد که با یافته‌های (حسینی، ۱۳۸۸؛ هیوون و همکاران، ۲۰۰۲؛ کیم، ۲۰۰۴؛ لی، ۲۰۰۵) همخوانی دارد.

همچنین از مهم‌ترین علل مراجعه داوطلبان به آموزشگاه‌ها، استرس‌های روانی قبولی در کنکور است که آنان را به مراجعه به این آموزشگاه‌ها به‌قصد قبولی تضمینی در کنکور وامی‌دارد. به‌طوری که حسینی (۱۳۸۸) اظهار می‌دارد، در چند سال اخیر، بیش از یک میلیون خانوار ایرانی در بازه زمانی نزدیک به کنکور دچار استرس‌های شدیدی می‌شوند و تا زمان اعلام نتایج این ماراتن علمی و حتی پس از آن نیز بازتاب‌های منفی این فشارهای روحی را در زندگی و حتی کار خود احساس می‌کنند. فشارهای اجتماعی و خانوادگی به دانش‌آموزان برای قبولی در دانشگاه و رشته برتر یکی دیگر از گویه‌های مطرح شده بود که در تبیین آن می‌توان چنین پنداشت که نقش محسوسی در تلاش برای پیشرفت تحصیلی و ارتقای طبقه اجتماعی دارد. بسیاری از فرهنگ‌های آسیایی

¹. Hyun

مخصوصاً فرهنگ‌هایی که تحت حاکمیت سنت‌های کنفوسیوس هستند، تأکید زیادی بر تلاش می‌کنند (رولن و لتندر^۱، ۱۹۹۶ و سلیلی^۲، ۱۹۹۹). درنهایت پیشنهاد می‌شود که مدرسه‌ها در جهت برقراری ارتباط با والدین و برگزاری جلسات آموزشی برای آنان مبنی بر اینکه تنها راه خوشبختی انسان فقط دانشگاه و به‌ویژه قبولی در رشته‌های خاص نیست، تلاش کنند. والدین باید یاد بگیرند که دانش‌آموزان و یا دانشجویان حق انتخاب دارند و در این مسیر دامنه‌ای از فرصت‌ها پیش روی آنان است که دانشگاه و قبولی در رشته یا دانشگاهی خاص می‌تواند نمونه‌ای از آن فرصت‌ها باشد. علاوه بر مدرسه‌ها، مسئولان نیز باید به فکر تقویت ارائه خدمات تخصصی‌تر علمی در مدرسه‌ها یا نظام آموزشی باشند که حداقل تا حدی تب شرکت در کلاس‌های کنکوری کاهش یابد. درنهایت، نتایج این مطالعه می‌تواند به آموزشگاه‌های کنکور کمک کند تا آثار مثبت مراجعه داوطلبان را با آموزشگاه تقویت و آثار منفی را تضعیف و کنترل کنند. دستاوردهای این مطالعه می‌تواند به داوطلبان کنکور نیز کمک کند تا در مورد آموزشگاه‌ها اطلاعات بیشتری کسب کرده و با در نظر گرفتن آثار منفی آن از مراجعه به این دسته از آموزشگاه‌ها خودداری و در انتخاب آموزشگاه‌ها با آفق دید وسیع‌تر و همه‌جانبه اقدام کنند.

پیشنادهای اجرایی

- پیشنهاد می‌شود در نظام آموزشی از دبیران باانگیزه‌تر و بانشاط‌تر استفاده شود.
- تعیین معیارهای جدید متناسب با نیاز روز در انتخاب و استخدام معلمان آگاه به روش‌های تدریس و یادگیری نوین در مدرسه‌ها یا نظام آموزشی
- ایجاد نظام نظارتی به‌منظور کنترل کیفیت آموزش در آموزشگاه‌های کشور
- به‌منظور کاهش میزان مراجعه داوطلبان به آموزشگاه‌های کنکور پیشنهاد می‌شود، نظام نظارتی نامحسوس در مدرسه‌ها مستقر شود تا از میزان کم‌فروشی برخی از معلمان نیز کاسته شود.
- توانمندسازی معلمان در قالب برگزاری آموزش‌های ضمن خدمت مفید برای آنان

^۱.Rohlen & Letendre

^۲.Salili

پیشنهاد‌های پژوهشی

با عنایت به یافته‌های پژوهش حاضر، درنهایت پیشنهاد می‌شود:

- از آنجا که در این پژوهش، تنها آموزشگاه‌های کنکور سطح شهر تهران، بررسی و مطالعه شده است، اجرای پژوهشی در سطح ملی (بعد کلان)، برای شناسایی علل مراجعه داوطلبان به آموزشگاه‌های کنکور، نتایج سودمندی خواهد داشت.
- از آنجا که یکی از علل شرکت در آموزشگاه‌های آزاد کنکور، تحقق رویای تحصیل در رشته تحصیلی موردعلاقه دانش‌آموزان است، به نظر می‌رسد پژوهشی پیرامون بررسی عوامل درونی و بیرونی اثرگذار بر علاقه‌مندی دانشجویان به پیشرفت تحصیلی و رشته تحصیلی‌شان، بتواند نقش اثرگذاری در برنامه‌ریزی‌های کوتاه‌مدت و بلندمدت برنامه‌ریزان درسی داشته باشد.
- علاوه بر سنجش علل مثبت و منفی مراجعه دانش‌آموزان به آموزشگاه‌های کنکور، علل مراجعه دانشجویان مقاطع تحصیلات تکمیلی بررسی و ارزیابی شود.
- پیشنهاد می‌شود تحقیقی کیفی با مصاحبه‌های عمیق اجرا شود از داوطلبان و خانواده‌هایشان که پس از مراجعه به آموزشگاه کنکور موفق یا ناموفق بوده‌اند.
- به دلیل اهمیت بسیار و نقش اثرگذار این موضوع در نظام آموزش عالی و آموزش‌وپرورش، تحقیقات کیفی به‌خوبی می‌توانند، لایه‌های پنهانی از ابعاد گوناگون، شکل‌گیری این پدیده را هویدا سازند؛ ازاین‌رو شناسایی عوامل آموزشی مرتبط با پیشرفت تحصیلی در مدرسه‌ها و آموزشگاه‌های کنکور می‌تواند خلأ پژوهشی در این حیطه را برطرف کند.

منابع

- آراسته، حمیدرضا (۱۳۸۲). دانش و آموزش عالی: نقش آموزش عالی در چشم‌انداز توسعه ایران ۱۴۰۴. رهیافت، ۳۱، ۳۲-۴۲.
- ایران فورم. (۱۳۸۸). Available on; <http://www.iran-forum.ir/thread-226964.html>
- بری، مارک (۱۳۹۲). اثرات نامطلوب تدریس خصوصی (ابعاد، تبعات و واکنش دولت‌ها)؛ ترجمه حسن آسایش، تهران: آوای نور.
- حسینی، م، (۱۳۸۸). مواجهه با کنکور، خبرگزاری موج.
- خلاق، علی اصغر و حج‌فروش، احمد (۱۳۹۱). بررسی تأثیر کنکور بر اهداف آموزشی در گذر از آموزش متوسطه به آموزش عالی، تعلیم و تربیت، ۱۱۲، ۶۷-۹۸.
- عظیمی مروی (۱۳۹۰). تب و تاب، از کنکور ۹۰ تا ۹۱. روزنامه خراسان (۹۰/۵/۲۶)، شماره ۱۷۹۱۱.
- فراستخواه، مقصود (۱۳۸۷). بررسی چگونگی ارتقای کمی و کیفی دسترسی به آموزش عالی در ایران، آموزش عالی ایران، ۱ (۲)، ۱۲۲-۹۵.
- معتمدی، عبدالله (۱۳۸۲). اثرات کنکور بر شرایط روانی راه‌نیافتگان به دانشگاه. تهران: مؤسسه پژوهشی برنامه‌ریزی درسی و نوآوری آموزشی.
- Ashley, L. D.; Mcloughlin, C.; Aslam, M.; Engel, J.; Wales, J.; Rawal, S. et al (2014). The role and impact of private schools in developing countries. *Rigorous Literature Review*.
- Bergman, M. M. (2008). *Advances in Mixed Methods Research: Theories and Applications*. London: Sage Publications Ltd.
- Buchmann, C. (1999). The state and schooling in Kenya: Historical development and current challenges. *Africa Today*, 46 (1), 95-116. doi:10.1353/at.2003.0072
- Cheo, R. & Quah, E. (2005). Mothers, Maids and Tutors: An Empirical Evaluation of Their Effect on Children's Academic Grades in Singapore. *Education Economics* 13 (3), 269-285.
- Chun, S. et al (2003). A study of attitudes influencing the level of satisfaction with public education. The collection of treatises of management education. 30.
- Cohen, L.; Manion, L. & Morrison, K. (2007). Research methods in education. Sixth edition. First published by Routledge Crocker J. (2002). The costs of seeking selfesteem. *Journal of Social Issues*, 58 (3), 597-615.
- Creswell, J. W; Plano, V. L. & Clark; M. L. Guttman and Hanson, E. E. (2003). Advanced Mixed Methods Research Design. In

- Tashakkori, A. & Teddlie, C. (Eds.), *Handbook of Mixed Methods in Social and Behavioral Research* (pp. 209–240). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Dang, H. & Rogers, H. (2008). The growing phenomenon of private tutoring: does it deepen human capital, widen inequalities, or waste resources? *The World Bank Research Observer*, 23 (2), 161-200.
- DeAngelis, Corey A. & Shakeel, M. Danish (2017). *Does Private Schooling Improve International Test Scores? An Instrumental Variables Fixed Effects Analysis of the Impact of Private Schooling on PISA Scores* (January 17, 2017). EDRE Working Paper No. 2017-02. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2903523>
- Hanushek, E. A. & Woessmann, L. (2017). School Resources and Student Achievement: A Review of Cross-Country Economic Research. In *Cognitive Abilities and Educational Outcomes* (pp. 149-171). Springer International Publishing.
- Hyun, J.; Lee, J. & Lee, H. (2002). *A Study on the Education fever of Korean parents*. Seoul: Korean Educational Development Institutes.
- Kim, H. (2004). Analyzing the structure of variables affecting on private tutoring expense. *The Journal of Educational Administration*, 22 (1), 27-45.
- Kim, S. & Lee, J. (2010). Private Tutoring and Demand for Education in South Korea. *Economic Development and Cultural Change*, 58 (2), 259-296.
- Kulpoo, D. (1998). *The quality of education: some policy suggestions based on a survey of schools in Mauritius*. SACMEQ Policy Research: Report No. 1, Paris: UNESCO/IIEP.
- Kwan-terry, A. (1991). The economics of language in Singapore: students' use of extracurricular language lessons. *Journal of Asian Pacific Communication*, 2 (1), 69-89.
- Lee, C. J. (2005). Perspective: Korean Education Fever and Private Tutoring. *KEDI Journal of Educational Policy*, 29 (1), 99 - 107.
- Lee, J.; Kim, Y. & Yoon, C. (2004). The Effects of Pre-class Tutoring on Student Achievement, Challenges and Implications for Public Education in Korea. *KEDI Journal of Educational Policy*, 1 (1), 25-42.
- Lee, Ji Yun (2013). *Private tutoring and its impact on students' academic achievement, formal schooling, and educational inequality in Korea*. Columbia University Academic Commons, <https://doi.org/10.7916/D8K64R8K>.
- Lewis, L. & Patrinos, H. A. (2012). *Impact evaluation of private sector participation in education*. The World Bank: CFBT Education Trust.
- Mischo, C. & Haag, L. (2002). Expansion and Effectiveness of Private Tutoring. *European Journal of Psychology of Education*, 17 (3), 263–273.

- Morrisroe, J. (2014). Literacy Changes Lives 2014: A New Perspective on Health, Employment and Crime. *National Literacy Trust*.
- Moumné, Rolla & Saudemont, Charlotte (2015). Overview of the role of private providers in education in light of the existing international legal framework: investments in private education: undermining or contributing to the full development of the human right to education? *UNESCO Working Papers on Education Policy*.
- Polydorides, G. (1986). *The determinants of educational achievement at the end of secondary schooling: the case of Greece*. Paper presented at the annual meeting of the American Educational Research Association, San Francisco, 16 - 20 April.
- Rohlen, T. P. & Letendre, G. K. (1996). Conclusion themes in the Japanese culture of learning. In: Rohlen, T. P. & Letndre, G. K. (Eds). *Teaching and Learning in Japan*, pp. 369-376. Cambridge: Cambridge university press.
- Salili, F. (1999). Accepting personal responsibility for learning. In: D. A. Watking, D. A. & Biggs, J. B. (Eds). *The Chinese Learner: cultural, psychological and contextual influences*, pp, 85-105. Hong Kong, Comparative Education Research Center, University of Hong Kong.
- Silova, I. & Bray, M. (2006). The hidden marketplace: Private tutoring in former socialist countries. In Silova, Iveta; Virginiya Budiene & Mark Bray. (Eds). *Education in a Hidden Marketplace: Monitoring of Private Tutoring*. New York: Open Society Institute.
- Tashakkori, A. & Teddlie, C. (2003). *Handbook of Mixed Methods in Social and Behavioral Research*, First Edition, Sage Publication Inc.
- Wiske, M. S. & Spicer, D. E. (2010). Teacher Education as Teaching for Understanding with New Technologies, *International Encyclopedia of Education*, 635-641.